

CENTRE DE CULTURA VALENCIANA

QÜESTIONS DE LLENGUATGE

DISCURS DE

CARLES SALVADOR

CONTESTACIÓ DE

NICOLAU PRIMITIU GOMEZ SERRANO

en la recepció del primer el dia 9 de gener del 1936

VALENCIA
IMPRESA DE V. CORTELL
A. Guimerò. 5

lorC/24

CENTRE DE CULTURA VALENCIANA

QÜESTIONS DE LLENGUATGE

DISCURS D'INGRES

DE

CARLES SALVADOR

el dia 9 de gener del 1936

VALENCIA
IMPRESA DE V. CORTELL
A. Guimerà. 5

QUESTIONS DE LENGUATGE

Senyors:

Quan vaig ésser honorat pel Centre de Cultura Valenciana amb el títol de Director de número, em vaig proposar la redacció d'un estudi que servís com a discurs de recepció i que a l'ensems fóra una eina de treball per a ús dels escriptors, dels literats, dels lletraferits, en primer terme. En posar-me a escriure'l m'adoní que no era una prosa apta per a una sessió com la present i que si hi posava literatura es desvirtuava el sentit de l'obra i l'obra mateixa. (Es tracta, simplement, de l'exposició rònega dels models de la flexió verbal que convindria usar en la literatura, neta ja la flexió de vulgarismes i d'arcaïsmes, seguida d'una llarguíssima llista de verbs amb la indicació dels models de la conjugació corresponent. Ben mirat, aquesta qüestió no s'hauria de resoldre des d'un punt de vista personal, ans més bé hauria d'ésser obra de la col·laboració de les autoritats lingüístiques valencianes.) I aquesta fón la raó poderosa per la qual vaig deixar de banda tema tan interessant i tan necessari per a la fixació morfològica de la nostra llengua, i que, a ben segur, s'haurà de portar a terme ben aviat.

Sembla, però, que no podia allunyar-me massa de la idea prínceps i ací vinc a fer unes consideracions sobre la manera com podrien filòlegs, gramàtics i escriptors rehabilitar i netejar el nostre verb, la nostra llengua nacional, un tant deturpada, malmesa i abandonada en els llavis del poble per una part, i en els fulls dels periòdics i dels llibres per causa dels mateixos escriptors.

I aquest és el meu propòsit, modest si voleu, d'ajudar a una tasca que tard o d'hora s'ha d'acomplir si no volem que la cultura valenciana i el mateix País Valencià desapareguen com

a realitats humanística i humana. La meua col·laboració, minsa i pobra, a l'obra total i nacional ha d'aparèixer forçosament més reduïda i més pàl·lida al costat de la que féu el meu antecessor, En Lluís Cebrian Mezquita, la vacant del qual vinc a ocupar més per la bondat dels companys del Centre de Cultura Valenciana, que no pels meus mèrits personals. Car En Lluís Cebrian Mezquita —qui, nat a València el 21 de juny del 1851, moria el 3 de febrer de l'any 1934— fón un dels fundadors del Rat Penat. Metge, abandonà l'exercici de la Medicina i es consagrà a les tasques literàries i a la investigació històrica. La seua biblioteca era ben interessant i reuní una importantíssima col·lecció d'obres teatrals. Escriví el llibre de l'òpera *Sagunto*, que musicà el mestre compositor En Salvador Giner, i la seua poesia *Es xopà... hasta la Moma* serví de tema per a què el gran músic valencià compositor el famós poema simfònic que porta el mateix títol. Poeta, escriví altres poesies, algunes de les quals edità el grup de joves poetes que s'acoblaren sota el significatiu nom de "Pro Poesia Valenciana". Remarquem, ara, la seua valenta, patriòtica poesia *Lo toc del caragol*.

Prosista, escriví el conte *Què farem?* Autor dramàtic, escriví *Gepeta*. Són importants els seus treballs sobre la nostra riquesa folklòrica. En morir En Teodor Llorente fón nomenat cronista de la ciutat de València i exercí el càrrec amb la màxima dignitat i el major profit per a la nostra ciutat.

Cal dir ara que el seu traspàs fón sentidíssim per València tota i pels amants de la nostra cultura, i especialment per aquest Centre de Cultura Valenciana, del que fón degà? En recordar una vegada més l'home savi, l'home patriota, l'home bo que fón En Lluís Cebrian Mezquita, tinguem-lo com a exemple i siguen aquestes paraules un tribut d'honor a la memòria del nostre company desgraciadament traspasat.

La mort de les llengües

La llengua —diu el nostre humanista Lluís Vives— és un dels principals fonaments de tota societat humana. Conservar una llengua, doncs, és mantindre, afermar en la realitat, l'existència d'una nació.

Però les llengües moren, afeblint-se a poc a poc, i les nacionalitats canvien els seus perfils acusant-los o perdent-los, segons l'enrobustiment o afebliment de les llengües llurs. Mor una llengua quan no hi ha qui la parli; perdut aleshores un dels principals fonaments d'aquella societat humana és substituït per un altre fonament, en aquest cas per una altra llengua, i una nova nacionalitat apareix com a fet consumat, bé per l'expansió d'una llengua veïna, o bé per recreació d'una de nova, producte de la descomposició de la llengua invasora. En tots dos casos, la novella societat humana, la nova nacionalitat, presenta unes característiques així mateix novelles.

La mort d'una llengua per aixafament —permeteu-me el mot— sembla impossible en climes civilitzats, puix que els pobles la llengua dels quals hauria d'ésser anorreada, posarien en activitat defenses artificioses per salvar no sols l'idioma llur, la cultura, sinó altres interessos que, en conjunt, en diuen econòmics. Correntment una llengua mor per les infiltracions d'una altra llengua.

Posades dues llengües en contacte, la més forta influència és més feble, la penetra —com diu Vendryes— i la fa desaparèixer a poc a poc, produint-li una mort lenta. De les dues llengües en contacte mor la que és inferior; la més mancada de tradició i de cultura, per tant; la menys apta per a servir-se'n els individus que la parlen. Mor la que té més variants, més dialectes; la que està més trossejada. Triomfa, perquè ha influït i ha dominat, la llengua de major unitat, la més consistent, la més cohesionada, la més treballada, la que és sentida pel poble que la parla com a superior per la seua utilitat i pel seu prestigi.

Així, doncs, a poble fort culturalment correspon una llengua forta en el sentit de la incorruptibilitat, i, pel contrari, a poble feble correspon una llengua influenciada i influenciable. Un dels fonaments bàsics de tota societat humana, però, és la cultura. I com que no hi ha cultura si no hi ha llenguatge, en qualsevol ordre d'expressió, i com que els pobles es diferencien segons les respectives cultures, bé pot dir-se que la llengua, l'idioma, és la mateixa nacionalitat.

Heus ací per què ha estat possible dir que Lluïl és l'inventor de les modernes nacionalitats en crear literatura, en crear

ciència, en crear filosofia abans que ningú les creés en els llenguatges vulgars o populars; ell treballà tant el nostre idioma per a poder-se expressar amb tots els matisos de la gent culta. I ho féu abans que el Dant no ho fes en la seua llengua toscana.

I és que les llengües segueixen les vicissituds de les nacionalitats, car, com diu Manzini, la unitat del llenguatge manifesta la unitat de la natura moral d'una nació, i crea la seua idea dominant. Quina, si no la llengua, és la força que aglutina els individus, el vincle que els unix en les societats humanes perquè les relaciona?

Cal no perdre d'esment aquesta força d'unió, aquest lligam que és el verb, en estudiar la desintegració de les nacionalitats, i cal també no oblidar, en fer consideracions sobre la mort i la resurrecció de les llengües, la situació vital de les nacions. L'una i l'altra avancen i retrocedixen a l'ensems. Són moviments paral·lels en demostració dels quals es poden posar força imperialismes i força renaixences.

Una ullada, ràpida i concisa, a la nostra història ens portarà pels camins de la demostració al punt que ens interessa, el principal del nostre discurs.

La nostra literatura, la literatura en la nostra llengua, té la seua primera manifestació a les comarques pirinenques amb les *Homilies d'Organyà*, baixa a Barcelona, salta a les Illes d'Or i s'escampa per les terres valencianes. Aquest és, precisament, el camí de les armes dels cavallers de la Marca Hispànica, el camí de les armes del Rei En Jaume I.

Des de l'estany de Salses a les palmeres d'Elx es conrea una llengua, es produïx una literatura, es crea una comunitat humana que té un mateix vincle verbal. I aquest poble que primerament havia tingut una expressió bilingüe (llatina en els lletrats, llengua vulgar o romanç en els il·letrats), crea una literatura popular, que avui els estudis folklòrics encara reconeixen; crea una literatura religiosa, la primera manifestació de la qual són les *Homilies d'Organyà*; crea la prosa didàctica i mística amb Ramon Llull, la literatura narrativa amb les primeres cròniques que escriuen els militars lletraferits, i, seguidament, la literatura passa a ésser produïda per tots els estaments

socials. Quines són les figures més altes en el conreu de la nostra literatura? Anotem solament tres noms, tres caires, tres regions: Ramon Llull, el mallorquí; Bernat Metge, el català; Ausiàs March, el valencià.

Mentre la nacionalitat és ferma, la literatura és magnífica; mentre l'Estat s'expandix, la cultura influencia; el llenguatge és pur sense provençalismes i sense italianismes. A l'època de glòria nacional correspon l'època de la glòria cultural. I la cultura, aleshores, es difon, salta les fronteres lingüístico-nacionals i influencia Europa. Llull, Arnau de Vilanova i Fra Vicent Ferrer són els nostres homes més destacats pels seus llarguíssims viatges, per la ciència que posseïxen, per la vocació i la fervor que posen en expandir llur saviesa.

Moltes obres escrites en la nostra llengua són traduïdes al francès, al castellà, al llatí, a l'anglès, a l'italià... I de tal manera influïm sobre la literatura veïna, que aquesta influenciació no sols és literària, sinó lingüística. *Los treballs d'Hèrcules* (1417) fón escrit pel castellà Enric de Villena quan cap dels nostres escriptors no havia escrit en castellana llengua.

És menester que la decadència nacional es manifeste d'una manera precisa en el regnat de Ferran, dit el Catòlic; és menester que una dinastia castellana domine les nostres terres perquè la nostra literatura s'afeblixca, perquè el llenguatge es faça pobre.

Algú potser trobarà estranya l'afirmació que la decadència literària es produïx precisament en l'època de la mort de Joan II (1479), quan uns anys abans començava Joanot Martorell el *Tirant lo Blanc* (1460), quan Jaume Roig estaria escrivint el *Llibre de les dones* i quan justament feia vint anys que Ausiàs March era mort. No oblidem, però, que en 1474 s'imprimí *Les Trobes en llaors de la Verge Maria* i que entre les composicions que formen part del primer llibre imprès a casa nostra, i a la Península, se'n troben quatre de castellaes, dues d'elles obra de poetes valencians, Francesc de Castellví i Francesc Barceló. I no es diga que això és obra snob com la que féu Narcís Vinyoles en escriure una poesia en toscà. En el mateix moment en què la nostra literatura assolix el cim de bellesa i de perfecció, comença la davallada. Roig de

Corella és contemporani de Jaume Gaçull i aquest, en la *Brama dels llauradors*, per tal de fer més viva la sàtira dóna ampla entrada als localismes i marca un inici en la decadència.

En la primera meitat del segle XVIè apareixen els poetes francament populistes (*La cric-crac*, de Valeri Fuster) i obres tan significatives com la trilingüe —valencià, castellà i portuguès— del fill de la ciutat de València, Juan Fernández de Heredia, cognoms netament castellans, el *Coloquio de las Damas*. Més avant, en 1561, Lluís Milan ja posa el valencià en boca dels bufons i el castellà en llavis de senyors. Després, Beuter diu que a ningú no ha de saber mal que ell, valencià resident a València, escriga en castellana llengua...

València ha perdut el propi control polític i la pròpia literatura. El davallament ha estat paral·lel. Tot el procés literari i històric ha estat paral·lel i, ara, la cultura castellana s'ha imposat a la nostra. Açò és conseqüència de l'abandó en què les classes altes deixaren la llengua valenciana. L'enlluernament per l'idioma de la Cort fón una causa; una altra fón que les classes inferiors la van considerar més feble, manco hàbil que la castellana. Els uns no sentiren el gust, la necessitat de parlar la pròpia llengua; els altres havien perdut la voluntat d'ésser poble. Un esperit col·lectiu esmortuït no és productor de cultura nacional. Bé digué Nebrija: "*Siempre la lengua fué compañera del imperio.*"

La nostra llengua anava morint lentament. La castellana s'hi infiltrava, la penetrava i ofegava. L'haguera pogut matar, però no li sobrevingué la mort, sinó un llarg col·lapse, un col·lapse de tres segles. Així, no es pot parlar de la resurrecció, sinó de

La renaixença de la llengua

"Una llengua no té vida per ella mateixa; una llengua no existix més que en l'esperit, en la voluntat dels qui la parlen", diu Vendryes. I heus ací que a València decau la voluntat de parlar valencià i més encara la voluntat d'escriure-la. Per què? Perquè s'ha afeblit l'esperit valencià dels ciutadans, perquè està substituint-se per l'esperit estranger, que domina.

Hi ha un fet ben característic de decadència nacional. L'expulsió dels moriscs, que —principis del segle XVIIè—, en nombre de 150.000, produïx la despoblació de 450 pobles. Aquests milers de valencians són substituïts per gents d'altres regnes i porten un altre idioma que ha d'ajudar a afeblir més i més el del país. I si açò ho consentia i signava Felip II, era perquè ho demanaven valencians i valencians ho raonaven, avantposant sentiments altres que els de la pàtria.

Així es comprèn com en reunir-se les Corts de Montçó, la submissió dels valencians ja fóra absoluta i s'accedís a les pretensions de Felip III.

I s'arriba a la Guerra de Successió, en la que el sentit de diferenciació valenciana afortunadament és present encara, i es lluita amb armes per les llibertats en perill. Ve la desfeta d'Almansa, l'incendi de Xàtiva, l'abolició dels furs i la prohibició de l'ús oficial del valencià, com a conseqüència. Hi ha oficines públiques que resistixen la substitució de llengües, però és inútil. La castellanisació escrita és un fet i a poc a poc es perd la tradició i minva, encara més, la voluntat. Perduda la tradició, el poble creu que la llengua forastera és de majors possibilitats, i l'ensenyament es fa en castellà. La nostra llengua no aprofita sinó per a ésser assenyalat, qui la parla, com a pobre, com a inelegant, com a analfabet. Qui més, qui menys, tracta d'aparentar el que no és, i any darrera any el nostre idioma va arreconant-se, perd capes socials.

I Lluís Vives escriu en llatí.

I els literats Timoneda, Guillem de Castro, Gil Polo i Virués escriuen en castellà.

I els historiadors Beuter, Viciano, Diago, Escolano, Orellana, Mayans..., escriuen en castellà.

Des del 1519 fins el 1768 quasibé no es troba un escrit literari en valencià que tinga un interès literari. Si en el segle XVIè encara es produïx alguna obra mística valenciana, en el segle XVIIè desapareix la poesia valenciana. Però, això sí: dóna el tipus de l'escriptor que és el Pare Mulet, groller, llicenciós i brut, del qual, anotem-ho també, algú ha posat en dubte l'existència i que altres han motejat com el Rector de Vallfogona valencià. Què més produïx el segle XVIIè? Al-

guns goigs, algun romancet de circumstàncies, alguna sàtira sense elevació.

Del 1519 és una *Relació de les coses de la Germania de la Ciutat e Regne de Valencia ordenada per Miquel Garcia, notari*, en la qual, si bé no és una obra de literatura, hom no deixa de trobar elements literaris. En llegir la tal *Relació* hom es troba davant de múltiples mostres de la caiguda del valencià, però no és menys cert que el lector es dóna compte que la caiguda no és vertical.

Es troben formes verbals pures, tals com *feia, deia, dava, posàs, cremassen, destroïssen, fonc*, l'ús del verb *ser* per *haver* i l'ús del verb *ésser* per *estat*; l'ús del verb *rossegar* o *arrossegar*, avui perdut a molts llocs, pel castellà *arrastrar*. Trobem l'ús del pronom feble *hi* —“perquè tots *hi* eren per la roba”—, avui quasi en desús; l'ús de *ço, altres, estat, aquest, tantost, ab, esquarterar...*

Fins a la *Rondalla de Rondalles* no sabem res de literari —¿el llibre de memòries de Gaspar Antist, qui morí en 1575?—. Dos segles i mig gairebé justos d'inacció literària, però d'acció política de cara a Castella, a favor de Castella. Cert que el Pare Galiana troba en Carles Ros, el notari de la Renaixença, un gran col·laborador. Cert que Ros reacciona adonant-se de l'obra valenciana que inicia. Cert que Galiana escriu una obra literària, però aquesta és imitació d'una altra de Quevedo i tota ella folklòrica. És un recull més o manco afortunat en l'ordenació, és una grandíssima i valuosíssima pedrera de mots, girs, adagis, refranys..., però no és una obra netament literària. Amb ella sabem com parla el poble, no com escriu un home culte que empra l'idioma popular dignificant-lo, elevant-lo, fent-lo apte per a expressar-se cultament.

Carles Ros ja fa l'apologia de la llengua valenciana, ja troba motius per lloar-la i la lloa. I en el segle XIXe comença, en veritat, la renaixença, la primicera veu germana de la qual és Villarroya, qui ja manifesta preocupacions literàries i ortogràfiques, que no s'expliquen sense el coixí, una mica dur, clar és, dels colloquis i dels romanços de l'època i sense l'obra molt minsa, ja està dit, del segle anterior i sense les tertúlies literàries d'aleshores. I ben poc després que Tomàs Villarroya es-

crivís les seues quatre poesies valencianes, en 1847, Bernat i Baldoví ja demana entre bromes i seriositats, que l'Acadèmia posés remei als escrits xavacans que copien exactament el llenguatge popular malmés.

Però açò no ha d'ésser una història de la Renaixença literària i per ço cal fer un salt per a fer una constatació. I ens trobem amb els homes del Rat Penat, els quals emmarquen la totalitat del valencianisme i en algú dels quals s'unix la fe en l'esdevenidor polític de València i el desig de netejar la llengua de barbarismes, de retornar-li arcaïsmes, d'obtindre un sistema ortogràfic que alleugere les preocupacions dels escriptors, poetes sobre tot, referents a les grafies. En els cinquanta anys de vida del Rat Penat, veem que el valencianisme es transforma en un moviment renacionalisador i en aquest mateix temps s'aferma la voluntat de recobrar l'idioma.

Si en el segle XVIè els moviments de davallada foren paral·lels en l'actual, els de renaixença també ho són. I avui els escriptors, ja nombrosos, han obtingut un inici eficient de correcció de llenguatge. Ells saben que aquesta qüestió és de vida o mort per al valencià.

La depuració del llenguatge

L'obra de depuració d'una llengua com la nostra, caiguda totalment en l'abjecció sobretot en el nucli urbà de la ciutat i en els fulls impressos, no era, no és i no serà d'una generació ni de dues. L'obra de depuració ha anat fent el seu camí i els escriptors han estat els seus defensors; i no ho han estat més perquè, desgraciadament, no han tingut lingüistes que, d'una manera metòdica, sistematisada, pedagògica, els anaren il·lustrant. Ha estat precis que els escriptors, fent ús del bon gust i acarant-se amb els parlars de l'Horta i de les muntanyes, portaren al llibre —més exactament—, a les composicions poètiques, llurs troballes individuals. L'escriptor valencià, generalment, ha prescindit dels estudis gramaticals i s'ha refiat de l'instint personal i de l'instint del poble per a bastir les obres del seu engeni més o manco fecund. De més a més, els estudis gramaticals que fins avui han pogut utilitzar-se han estat —i

deixem de banda la bona intenció i el mèrit intrínsec de tals estudis— d'una aridesa insuperable, d'una manca absoluta de condicions pedagògiques adients. Açò ha entrebancat prou la depuració del llenguatge escrit, el primer, naturalment, a refer-se.

Els majors guanys, però, es fan en l'escriptura. I d'aquesta, és l'ortografia la que porta els avantatges. Cal dir que fins avui la preocupació de terminar l'anarquia ortogràfica ha preocupat molt els dirigents o els caps més vistents de la nostra cultura i a la fi s'ha aconseguit una unanimitat ortogràfica, en aconseguir una unanimitat de criteri.

Si els escriptors més conscients de la necessitat del redreçament i de la correcció del llenguatge han foragitat ja de l'ortografia els castellanismes, cal que ens adonem que l'obra, amb açò, no està sinó iniciada.

En efecte: el valencià literari que ara s'escriu està plagat de castellanismes. Si els més bons escriptors han aconseguit deslliurar les seues produccions de mots castellans, els escriptors despreocupats encara deixen escapar una multitud de paraules que són una vergonya per a ells i una tara de la nostra cultura. En llegir-los es troba una certa preocupació de fugir de tals paraules castellanies i eixa mateixa preocupació els porta a escriure unes traduccions literals dels mots castellans, valencianisant-los de manera que d'un tros lluny es nota el castellanisme, el qual es denuncia ell mateix. Amb una mica de cura es deixaria de banda la fàcil i incorrecta traducció literal i s'aniria a la justa substitució del mot castellà per la paraula correcta valenciana.

Però no és solament d'aquesta tara que ens cal parlar. Hi ha, morfològicament, altres castellanismes que cal foragitar. En poesia, per exemple, hi ha pocs escriptors que escriguen segons la morfologia valenciana i encara d'aquestos pocs es salven les darreres produccions poètiques, senyal que l'ànima de la llengua comença de manifestar-se entre els poemes d'última hora.

És inadmissible, per exemple, que el mot *glòria*, que té tres síl·labes, l'escriguen en un vers com a bisíl·lab; que *suau* l'escriguen com a monosíl·labc i que *traïdoria* els donen com a trisíl·

lab. I aquestes faltes, tan greus com són, les veem cada dia, es fan cada dia, com si la nostra llengua fóra naixcuda del castellà, com si fóra un dialecte del castellà, com si tinguera l'ànima de la llengua castellana i com si els nostres mestres, els nostres grans mestres de la llengua, els nostres clàssics, foren estrangers per a nosaltres, indignes d'ésser llegits, indignes d'ésser considerats com a models.

I avui no hi ha ningun motiu per a desconèixer l'obra intensa i immensa, gran i magnífica dels nostres escriptors clàssics, perquè ells als aparadors de les llibreries esperen les mans amigues dels lectors d'ara: Jaume Roig, Fra Vicent Ferrer, Ausiàs March, Jordi de Sant Jordi, Martorell i Galba...

I què direm del canvi de gènere, dins encara del redós dels castellanismes morfològics, que els escriptors d'ara, que els valencians d'ara fan inconscientment, per no voler millorar la seua ploma, la seua expressió verbal?

I podríem parlar de l'ús indegut dels gerundis i de les terminacions en la flexió verbal i de l'ús de les preposicions i de tantes altres coses així mateix importants que embruten, que empastifen molt i molts i moltíssims escrits en ortografia correcta. Aquests defectes, aquests castellanismes s'han de denunciar a profit del valencià escrit.

I falta, no diguem descobrir, però sí remarcar tant com siga menester, el cabdal de castellanismes sintàctics. I serà de bon vore com es corregixen i, per a exemple de tots els valencians, els escriptors obtindran una arma apta i correcta per a què llurs obres no tinguen tares d'ordre gramatical.

Apressem-nos a dir que des del valencià dels primers temps de la renaixença fins avui, si bé el camí ha estat llarg, està també ple de guanys. D'aquell valencià de Bernat i Baldovi, per exemple, ple de podridures, al valencià de Teodor Llorente, una passa enorme fón donada; però si comparem el valencià de *El Mole*, la revista de 1837, amb el valencià literari d'ara, la passa deixa d'ésser enorme per a transformar-se en una manera nova d'acaminar. Perquè es tracta, senzillament, s'ha tractat de transformar un parlar provincial en un parlar nacional. I açò no a força d'artificiositats, és a dir, no artificialment, ans d'una manera natural, tal com es fa, s'ha fet i deu fer-se la

depuració de tota llengua que ha caigut en desús literari per haver estat suplantat per un altre idioma, en el nostre cas veí, en unes capes socials d'una manera absoluta o quasi absoluta i en unes altres capes, les diguem-ne més modestes, per una influenciació que ha estat i és ben perillosa.

El redreçament, doncs, de la nostra llengua s'ha fet i seguirà fent-se apartant tots els castellanismes que pullulen en el valencià; tots, un a un, han d'anar a fora; tots, un a un, encara aquells que es troben en el escriptors del segle XVIIè, els quals ja es deixaren invadir l'idioma. I quan el nostre verb estarà net brillarà esplendorosament.

És obra d'una generació? És obra d'una persona? És obra de tots, naturalment; però és obra dels escriptors. És obra dels joves. Ells són qui més obligació tenen d'aprendre el valencià literari que els escriptors d'ara han polit i netejat en bona part; en llurs mans no ha de decaure, sinó que ha de millorar. I d'entre ells han d'eixir, s'han de destacar els qui s'afecten als estudis lingüístics i s'especialisen en estudis gramaticals i filològics. I són ells els qui en escriure literatura o sobre art o sobre ciències ho faran en valenciana expressió; d'entre ells eixirà l'orador i oradors que expressant-se en la nostra llengua materna, expurgada i correctíssima, faran donar a l'idioma la passa llarga i ferma que li manca per a ésser dignament la nostra llengua nacional.

I ara, amics, unes consideracions.

La correcció del llenguatge ha de fer-se segons la doble base següent: l'aportació dels clàssics i l'aportació de la llengua viva a la llengua literària. El llenguatge clàssic s'ha d'incorporar a la llengua literària actual, sempre que calga substituir un castellanisme, siga quin siga i de l'ordre gramatical que siga, si la llengua viva no posseïx un substitutiu normal, correcte, apte per a la substitució. No hem de caure en el defecte d'omplir d'arcaïsmes el valencià d'ara. Ni es poden admetre tots els arcaïsmes ni podem caure en el defecte oposat, o siga, en bandejar sistemàticament tota paraula dels clàssics perquè avui no és viva. Arcaïsmes que fa uns anys es posaren en circulació i que semblaven que no havien d'ésser admesos, avui són corrents i normals; complien una funció de substitució i està molt bé el seu ús.

Per altre costat, arcaïsmes que usen avui alguns escriptors, han de caure en desús a no tardar perquè el geni de la llengua els rebujarà, perquè no han vingut a substituir res castellà, perquè no són més que unes paraules o unes frases sense sentit, avui en dia. Sistemàticament no podem anar a favor ni en contra dels arcaïsmes, així com tampoc no devem anar sistemàticament en contra o a favor dels dialectalismes.

La llengua viva ha d'incorporar-se al corrent literari. En aquest aspecte, l'escriptor té una gran tasca a fer i una gran responsabilitat. El parlar valencià escampat en les comarques valencianes posseïx una llista de mots que en un lloc són vius i en altres llocs, no. Una paraula és viva, per exemple, a la Marina, i és desconeguda al Maestrat. I al contrari. Les tals paraules poden entrar en el llenguatge literari i cal que els escriptors les hi posen. Però compte amb les tals paraules. Cal sospesar-les, mirar-les, estudiar-les; cal vore en quin o en quins sentits les usa el poble, si estan desfigurades, com hom les pronuncia, quina ortografia els correspon... I amb el tacte degut cal incloure-la en la literatura elevant la paraula, dignificant-la, fent-li possible una vida més llarga, més perdurable. Però transcrivint-la de qualsevol manera, usant-la malament, en comptes de beneficiar la llengua, d'enriquir l'idioma escrit, l'empitjorarem i aquell mot que tenia una funció a complir en llavis, escassos si es vol, del poble, haurà anat a perdre's en un volum, entre un munt de paraules i res no dirà i res no valdrà ni per al lector ni per a la cultura.

La incorporació dels arcaïsmes i la incorporació del dialectalismes a la llengua escrita, a la llengua literària, ha de fer-se amb un tacte tal, amb una tal tàctica, producte d'un coneixement profund de l'idioma, d'una amor grandíssima per l'idioma, ha de fer-se segons l'evolució de la llengua, com si aquesta no hagués patit el col·lapse dels segles. Aquestes incorporacions les poden fer, naturalment, tots els valencians, els escriptors especialment, però han d'estar vigilades pels lingüistes per aquell do, per aquella clarividència, per aquella intuïció i virtut creadores, impulsadores, reconstructores dels idiomes que els lingüistes posseïxen.

Que hom deixe fer a aquests homes preparats per a dir i

per a fer, per a reglamentar, per a donar regles gramaticals i per a definir...

Per a redreçar l'idioma, per a donar-li unitat i fer-lo eficient a la cultura, cal que tinga una sola morfologia i una sola sintaxi. Sense una sintaxi única i sense una morfologia única, tot idioma es desballesta, es descompon i es fracciona en dialectes no solament parlats, sinó escrits. Nosaltres, senyors, no hem d'augmentar aquest mal que ja patix el nostre parlar, sinó que hem d'alliberar-lo de la fragmentació i hem d'elevant-lo a l'aptesa de llengua nacional.

Exemplari

Bé és sabut que mai no es parla en una tribuna com en casa, com en la intimitat; que mai no s'escriu com es parla entre familiars i amics. És que una llengua escrita és una llengua sàvia. Si això és comú a totes les llengües, els nostres escrits no han de constituir una excepció. En el diàleg quotidià, els barbarismes podran aparèixer als llavis, car la conversa habitual té molt d'illiterari. Però el simple fet de prendre la ploma per a escriure té alguna cosa de transcendental. Per a escriure ens cal un aprenentatge gramatical continuat, i un dels obligats exercicis de tal aprenentatge serà el que procure la màxima correcció lingüística. I per si fóra bo tindre alguna referència de com cal fer la depuració de la nostra llengua, posem a continuació uns exemples.

"DONCS" I EL SEU ÚS

Hi ha qui pensa: Si *doncs* és d'ús corrent a Catalunya i no a València, no cal usar-lo en valencià.

Abans de res, mirem si és o no valencià:

"Veent, *doncs*, la poderosa reyna, que per lo gentil parlar..."
Roïç de Corella en *Lo jardí de Amor*.

"*Donch*, sus així fan ara los pares i les mares a sos fills..."
Sant Vicent Ferrer en *Sermons*.

Doncs la conjunció *doncs* és valenciana.

Doncs és conjunció illativa o deductiva, i diem açò perquè

si bé no som afeccionats a la tecnicologia gramatical, en aquestes *Notes*, eixa mateixa tecnicologia ens pot servir, ara, per a aclarir idees.

Un exemple: “No hi ha per a valsar sinó dues joves, una rossa i l'altra bruna. No podem valsar amb la bruna perquè ja valsa; *doncs* hem de valsar amb la rossa.”

Aquest mot *doncs* de l'exemple introduïx en la frase una proposició, dit també oració gramatical: “hem de valsar amb la rossa”. Unix una cració a les altres oracions o proposicions; és conjunció illativa. L'oració gramatical introduïda és per deducció: no podem valsar amb la bruna..., hem de valsar amb la rossa”. Per açò es diu, també, deductiva.

No hem de confondre l'ús de *doncs* amb l'ús de *puix*. *Puix* és conjunció causal: “...e dix-los que *puix* la nit era estada bona, que Déu los donàs lo bon jorn.” De *Tirant lo Blanch*.

Al *puix* valencià correspon el *pues* espanyol. Al nostre *doncs* correspon el *luego* espanyol.

Exemple de *doncs* ben usat: “Tot animal és mortal; l'home és un animal; *doncs* l'home és mortal.”

En la darrera proposició no cabria dir: “*puix* l'home és mortal”. En espanyol caldria dir: “*luego* el hombre es mortal”, no “*pues* el hombre es mortal”.

(Cal dir que hi ha casos en què *doncs* correspon a un *pues* espanyol. Ex.: “*Doncs* bé; anirem tots junts al teatre.”)

Usem en valencià el nostre *doncs* i usem-lo degudament.

“ALGO” I “ALTRI”

El mot *algo* és un dels mots espanyols que s'han introduït al valencià. No és nostre i nosaltres havem d'apartar-lo de la nostra llengua parlada i escrita. És un mot que ha rebut certa guerra i està prou bandejat dels nostres escrits. De tant en tant, però, apareix, trau el nas per a empastifar la prosa i el vers. Ara tenim interès a traure'l a la vergonya per si el podem ensorrar per sempre més.

Algo es pot substituir admirablement per *quelcom*. I si algú trobés aquesta paraula un xic dura, pot substituir *algo* per *alguna cosa*.

Exemple espanyol: Llevaba *algo* en el bolsillo.

Exemples valencians: Portava *quelcom* en la bolxaca. *Alguna cosa* portava en la bolxaca.

El mot *altri* és, com *quelcom*, un pronom indefinit. Ens hem recordat d'*altri* en parlar de *quelcom*.

Altri és un pronom que és viu a les comarques valencianes i que és bandejat, injustament, de les publicacions valencianes de ciutat. Ens agradaria que fos usat degudament. Escriptors de les comarques septentrionals dels País Valencià l'usen ja amb tota propietat i fóra bo que s'acceptés, perquè no és un dialectalisme, ans és propi de la riquesa idiomàtica clàssica i, encara, un mot viu al Maestrat i a la Marina.

Exemples: Demà regaré per a *altri*; treballa per a tu sense perjudicar *altri*.

Altri és un mot que ha d'escriure's *altri* i per cap concessió no pot admetre's que siga *atri*, *altre* o *atre*.

AGARRAR

El llenguatge parlat és ple d'impureses. La intromissió de l'espanyol, secularment, causa estralls. S'han filtrat centenars de paraules espanyoles que arreconen les nostres vernacles. Per sort, unes ressistixen admirablement l'escomesa; per desgràcia, altres han caigut, vençudes, i són deixades al marge del corrent del llenguatge parlat. Unes, s'agafen al paper imprès; altres, ni als escrits d'ara les trobem ja.

El verb *agarrar* és un dels mots nouvinguts. Pretén desterrar el nostre eufònic *agafar*. *Agarrar* és un verb que deriva de *garra*. Però *garra* és un substantiu espanyol que correspon al nostre *grapa*. Una altra accepció de *garra* correspon a un altre mot valencià: *gafa*.

Diem, ben dit: "Un grapat d'olives, un grapat de confits." És el que en espanyol en diuen *un puñado*.

Si *gafa* = *garra*, *agarrar* és el verb espanyol. Doncs hem de dir i escriure *agafar*, i mai *agarrar*, en valenciana llengua.

No cal buscar exemples en les nostres publicacions actuals,

puix que prou oïm tots pronunciar en llavis valencians la paraula forastera.

QUAL

Qui agafe una publicació valenciana actual i passe els ulls per ella, trobarà que la correcció dels escrits ha estat millorada. Abans s'escrivia pitjor. Som ja una mica apartats de la prosa que raja com una traducció literal de l'espanyol sense intervenció de la sintaxi nostrada, de la natural manera d'ésser de la llengua valenciana. Fins els llibrets de falla que hem tingut ocasió de llegir enguany són escrits amb un mínim de dignitat passadora.

Però en llibrets i fulls de premsa, en la prosa redactada per literats i escriptors, d'alguna manera solvents, es troba, sovint, fallides que no poden passar, errades de ploma si voleu, que tots hem de procurar que no siguen repetides; i si els escriptors posen una mica de cura en escriure, ja mai més no apareixeran estampades, perquè són errades facilíssimes d'esmenar.

Una de les errades més antiestètiques, fonèticament, i més antigramaticals, és la que proporciona l'ús inadequat del pronom relatiu *qual*.

Vege's un exemple de *qual* mal aplicat: "...una peça humorística *qual* forma diu molt bé..."

Aquest *qual* és una errada que ha vingut al valencià per vies de l'espanyol. En aquest idioma es diria: "...una pieza humorística *cuya* forma dice muy bien..." Doncs, el *qual* és una traducció literal i directa del relatiu *cuyo* espanyol.

En valencià, la mateixa idea que l'autor vol expressar fóra ben escrita així: "...una delicada peça humorística *la forma de la qual* diu molt bé...". És a dir, que *cuya forma* no ha de traduir-se per *qual forma*, ans per *la forma de la qual*.

Copiem, també: "Els aucells..., revolotejant sobre els arbres, *les quals* fulles..." En espanyol es diria *cuyas hojas*, però en valencià ha de dir-se: "Els aucells..., revolotejant sobre els arbres, *les fulles dels quals*..." I millor que *aucells*, *ocells*.

Una tercera errada: "La delicada característica d'aquest gran clàssic, *qual* elegància..." Podria dir-se ben dit: "La delicada característica d'aquest gran clàssic, *l'elegància del qual*..."

(Faig notar al lector que dels exemples que presente a la seua consideració, no vullc tractar avui més que del *qual* relatiu i que si bé són extrets de publicacions actuals, estic ben lluny de voler causar agravis personals. Com aquestes errades de forma n'hi ha moltes en els nostres llibres i en els nostres fulls. No puc, per tant, replegar-les totes. N'hi ha prou amb unes mostres perquè cadascú de nosaltres esmene els seus escrits. I perquè els correctors d'imprensa no deixen passar aquells *qual* i *quals* que escapen als escriptors, i que són una traducció barroera del *cuyo* i *cuya* espanyols i que estan ben lluny de la sintaxi valenciana.)

ES-TU-DI-A

Hem llegit, una vegada més, la grafia defectuosa següent: *estúdia*. Amb l'accent agut damunt de la *ú*, es dona a entendre que és un mot *pla*, és a dir, una paraula que té, només, tres síl·labes: *es-tu-dia*, com en llengua espanyola.

Però la morfologia del valencià és tota altra i té dissemblances profundes. Una de les tantes és aquesta, la qual ha creat la regla: "La *i* i la *u* febles situades entre una consonant i una vocal no formen diftong creixent amb aquesta, llevat la *u* darrere *g* o *q*." Exemples: *me-mò-ri-a*, *es-tu-di-a...*, *llen-gua*, *pas-qua*.

Si *memòria* porta accent és perquè és una paraula *esdrúixola*, i si *estudia* no porta accent és perquè és un mot *pla*: *es-tu-di-a* (en valencià) i mai *es-tu-dia* ni *estúdia*.

Així: *es-tu-di-ar*, *es-tu-di-ant*, *es-tu-di-ós* (quatre síl·labes cada paraula), prou diferent de l'espanyol *es-tu-dian-te*, *es-tu-dio-so*, on *ia* i *io* formen diftong. Però no el formen en valencià.

En espanyol quan el grup *ia* no ha de formar diftong s'accentua la *i*: *Maria*, *melancolía*. En valencià no cal cap accent gràfic, puix que en *Maria*, *melancia* no hi ha diftong.

Quan en el nostre idioma hem d'escriure paraules *esdrúixoles*, les accentuem totes en la síl·laba tònica. Així: *València*, *fú-ria*, *estètica*...

Com el mot *estudia* és *pla* i no *esdrúixol*, és per això que

aquesta grafia que hem vist en un escrit recent, la denunciem com a defectuosa.

HI HA QUE DEFECTUÓS

Tenim en valencià un verb que és una meravella d'expressió: *caldre* o *caler*. Aquest verb el tenim massa en oblit. L'usem poc. I ço que és pitjor: quan podríem usar-lo degudament, el substituïm per un forasterisme que fariem molt bé d'arreconar. El forasterisme és: *hi ha que*.

Hi ha que dir; *havia que* anar; *hi haurà que* vendre..., són frases defectuoses. Totes elles són una traducció literal de les espanyoles: *hay que* decir; *había que* ir; *habrá que* vender...

En valencià, com que tenim el verb *caler* o *caldre*, cal usar-lo en la construcció de frases con aquestes: *cal* dir; *calia* anar; *caldrà* vendre...

Aquesta substitució de *cal* per *hi ha que*, o siga, del verb valencià *caldre* o *caler* pel verb espanyol *haber* seguit de *que*, no és d'una importància epidèrmica, ans ho és profunda, de les que arriben a l'ànima del nostre llenguatge.

Els espanyolismes d'aquesta mena quasi no són notats ni pel gros públic ni per molts literats. Però són els literats, els escriptors, els qui vénen obligats a no usar-los.

Hem denunciat el *hi ha que* defectuós i ens agradaria vore més sovint el nostre *caldre* o *caler*, tan eufònic i tan just d'expressió.

ÚS DE DE QUÈ

L'ús de la preposició *de* seguida de *que*, el qual es transforma en *què*, unes vegades és correcta i altres és dolenta.

Exemple d'un *de què* ben usat:

"...dita terra és abundosa de fonts, de rius e de moltes bones terres, *de què* es rega tota la dita terra..." (Francesc Eiximenis en *Regiment de la cosa pública*.) En aquest cas el *què* és un relatiu, és a dir, que pot ser substituït per *les quals*. Si el *què* és interrogatiu, equivalent a *quina cosa*, l'ús del *de què* és també correcte.

Exemples d'uns quants *de què* on la preposició *de* hauria de

suprimir-se per innecessària i que constituïx un castellanisme:
“...aquesta labor immediata no ha de fer oblidar-nos *de què*
el nostre ideal...”

“No respondre era prova palesa *de què* a València no hi
havia...”

“...es dóna el cas *de què* en l'ambient de València...”

“...hi ha el desig *de què* es faça l'adaptació...”

“...es lamentava *de què* el públic...”

“...Sentat el principi *de què* a València...”

Noteu com si suprimim el *de* dels darrers exemples, les frases
no perden sentit, i que, encara, guanyen en estil. En l'exemple
extret d'Eiximenis, si suprimim el *de*, la frase resta sense sentit.

El *de què* incorrecte hem dit que és un castellanisme. Di-
guem també que és un castellanisme que tenim massa als llavis.
Les nostres converses estan plenes de tal forasterisme. Cal su-
primir-lo del llenguatge parlat i de l'escrit.

I en escriure el *de què* correctament, hem d'accentuar el *què*
per anar després d'una preposició.

De que: mal; falta l'accent.

De què: bé; porta l'accent.

Els nostres escriptors cada vegada que han d'escriure un
de què haurien de detindre un moment la ploma per vore si
ha de ser correcte o no.

El pronom feble *que* es fa fort (*què*) en precedir-lo una
preposició (el jove *que* ens saludà; el llibre *de què* ens parla-
ren). Aquest darrer *què* és un pronom relatiu i es pot substituir
per *el qual* o *la qual*. Així: el llibre *del qual* ens parlaren. Quan
el *què* és conjunció, la substitució no és possible.

Les frases: te'l deixaré amb la condició *de què* me'l tornes;
es va donar compte *de què* aquell home havia desaparegut; va
contestar abans *de què* li preguntaren, són dolentes per l'ús
indegut de la preposició *de* davant *què*.

En canvi, les frases: es va rebre la nova *que* el senyor de la
casa era mort;estic segur *que* no m'enganyen; havia adquirit la
idea *que* aquell treball era molt dur, són correctes perquè no van
precedides de la preposició *de*.

Si els nostres escrits arriben a estar nets d'un castellanisme

com aquest, ens haurem tret de damunt potser el cinquanta per cent de les incorreccions habituals de la nostra premsa.

AHÍ

Un abverbi de lloc, espanyol, inadmissible en valencià: *ahí*. Inadmissible perquè en valencià tenim el corresponent adverbi: *aquí*.

Ací, aquí, allà, allí (que encara es admissible), *ençà, enllà...*, són adverbis de lloc.

Parlem d'*ací* i d'*aquí*.

Ací designa proximitat respecte a la persona que parla o escriu. *Aquí* designa proximitat respecta a aquell a qui es parla o s'escriu.

Exemples: Vine *ací* i després vés *aquí*.

Vea el lector l'ús d'*ací* i d'*aquí* en el següent escrit:

"Amic: Com que *ací* (al poble) no he trobat les peces que em falten per a l'aparell de T. S. F. que m'estic construint, et pregue que sigueu tan amable de mirar si *aquí* (a València) me'l trobes; supose que *aquí* (a València) deu haver-hi de tot. *Ací* (al poble) són tan miserables que ni les d'ús més corrent es troben en abundor."

En espanyol es diria: "aquí, en el pueblo" i "ahí, en Valencia".

Ahí s'ha de substituir per *aquí*.

SOBRE ALGUNS NOMS PROPIS

Els noms propis, sobre tot els més vulgars, sofriren sovint alteracions populars.

Heus ací unes mostres:

Jogim i *Ximo*: Joaquim.

Vaoro: Salvador.

Quico: Francesc.

Gori: Gregori.

Pep: Josep.

Manel: Manuel.

Uiso: Lluís.

L'ús d'aquestes alteracions nominals solament es poden

admetre en la conversa familiar i amical, però mai en parlaments, conferències i escrits periodístics i literaris. (En la literatura que en diuen popular es poden usar quan amb ells es tracta d'aconseguir l'ambient populista).

Fora d'aquestos casos, qui usa els noms propis alterats demostra tindre molt escàs coneixement del propi idioma o ben estragat el sentit estètic. Escriure, per exemple. *Ximo* o *Jogim* Reig és tan inelegant com escriure *Quico* Almela i *Vives* o *Vaoro* Verdeguer, o *Pep* Maria Bayarri, o *Uiso* Cebrian Mezquita.

Els oradors i els escriptors, si no tenen bon gust en parlar i en escriure, tenen poca cosa d'oradors i d'escriptors.

LLUR I EL SEU ÚS

Quants som el que una o altra vegada hem escrit indegudament l'adjectiu possessiu *llur*! Recordem, no sense vergonya, que en *El Cuento del Dumenche* vàrem escriure un *llur* inadmissible. Doncs bé; un bon amic ens féu vore com era dolent i per sempre més hem agraïda la lliçó.

Llur no té corresponent espanyol, però el té francès: *leur* i *leurs*, plural.

Llur, que fa el plural *llurs*, es referix sempre a dos o més posseïdors, encara que siga expressat en singular.

Exemple: "Com los reis ab lo virtuós Tirant descavalcats foren ab tota la companyia *llur*." (*Tirant lo Blanc*.) És a dir, amb tota la seua companyia, la d'ells, la dels reis.

"Maria i *llur* germà passegen", és dolent.

"Carme i *llurs* germans passegen", és dolent.

Però ja no és dolent: "Maria i Carme passegen amb *llurs* germans" o "amb *llur* germà".

Llur i *llurs* es poden reemplaçar per *el seu* i *els seus*, per *son* i *sos*.

Maria i Carme passegen amb *el seu* germà.

Maria i Carme passegen amb *els seus* germans.

Maria i Carme passegen amb *son* germà.

Maria i Carme passegen amb *sos* germans.

Ací tenim quatre proposicions que si no són perfectes són menys dolentes. És preferible, està clar, usar *el seu*, *els seus* i

fins *son* i *sos* quan hi ha dubte, que no deixar anar un *llur* o un *llurs* que pot resultar dolent.

Exemple de *llur* i *llurs* correctes:

“...los peïxos e los ocells, per la aygua nadant, e volant a la riba, venien a les obsèques de Leandre, e, ab *llurs* veus, ensemps ab Hero dolent, la mort de *llur* hoste planyien.” (De Roiç de Corella en *Història de Leandre i Hero*.)

Atres exemples:

“Els llibres tenen *llurs* cobertes espentolades.”

“Estos homes malgasten *llurs* diners.”

“Els nens tenen *llur* àvia malalta.”

Note's una vegada més com *llur* i *llurs* es referixen, sempre, a dos o més posseïdors.

QUÈ INTERROGATIU

En una nota anterior diem que el *què* interrogatiu porta, sempre, accent, però potser no ens explicàrem prou i per això volem tornar a tractar sobre ell.

(Recorde's que el *que* s'acentua així mateix quan va darrere preposició: *per a què*; *fins què*; *en què*, *amb què*.)

Si la frase on es troba el *que* porta interrogants, bé es veu que és frase interrogativa: “¿*Què volies?*” Però si no porta els signes d'interrogació podria haver-hi el dubte de si és o no interrogatiu. Exemple: “Digues *què* volies escriure” i “Digues *que* volies escriure”.

Per a conèixer si *que* és interrogatiu o no, cal substituir el *que* per *quina cosa*. Si feta la substitució la frase té el mateix sentit, és un *que* interrogatiu i cal accentuar-lo.

“Digues *què* volies escriure” equival a “Digues *quina cosa* volies escriure” (*què* interrogatiu). Però “Digues *que* volies escriure” equival a “Digues *que* tu volies escriure” (*que* no interrogatiu).

Exemples de *què* interrogatiu sense el signes d'interrogació: “Vaig anar a la casa sense saber *què* fer allí; els electors saben ben bé *què* votaran.”

En els dos casos el *què* pot ésser substituït per *quina cosa*. Així: “Vaig anar a la casa sense saber *quina cosa* fer allí; els electors saben ben bé *quina cosa* votaran.”

EL COSTUM, LA CALOR

Com que en espanyol el substantiu *costumbre* és femení (*la costumbre*), en valencià solem fer femení el mot *costum*. I així diem: *la costum d'anar*; *la costum de fer*; *les nostres costums*...

Però en valencià el mot *costum* és masculí i cal anteposar l'article *el* i no *la*: *el costum d'anar*; *el costum de fer*; *els nostres costums*.

També el mot *senyal* és masculí. No *la senyal*, sinó *el senyal*. Exemples: *el senyal de la creu*; *faré un senyal*. *el senyal que vaig fer*.

El poble no ha perdut el bon costum de fer femení el substantiu *calor*. Mentre els espanyols diuen: "*el calor*; *¡qué calor!*"; *un calor*"..., nosaltres conservem encara les frases pures: "*la calor*; *quina calor!*"; *una calor*; *eixa calor*; *poca calor*; *molta calor*"...

Retornar les nostres diccions impures a la puresa d'un bell parlar és cosa de costum; el bon costum de parlar bé ens farà vulgar el finíssim i bell valencianesc (un gran senyal del recobriment de l'ànima del País Valencià).

JEFE, JEFATURA

Sembla no sapiem o no vullguem deixar la dependència lingüística de l'espanyol. He trobat el mot *jefe* en un escrit valencià on *jefe* ens era donat com a nostre. *Jefe*, pronunciat a l'espanyola repugna la viva naturalesa del nostre llenguatge. El poble, per revulsió natural, pronuncia *quefe* en alguna comarca —protesta inconscient, subconscient, a la *j* gutural del castellà. —Així mateix, el nostre poble diu *quefatura*.

Aquest canvi de *q* per *j* la trobem en altres casos: *qües* (*jutge*), *quiqueraso*, *Quesús*, *Quesucristo*, és a dir, quan es vol "parlar fi" i no es pot. I és que la *j* (pronúncia gutural) és impròpia del valencià, així com ho és impròpia dels idiomes europeus, fora de l'espanyol.

Com substituir *jefe* i *jefatura*, que són mots corrents ja en el parlar valencià?

Jefe en italià és *capo* i *jefatura* és *direzione*, *autorità* su-

periore. En francès *jefe* és *chef* i *jefatura* és *chefferie*. En llatí, llengua mare d'aquestos idiomes anomenats neollatins, *jefe* fa *caput*, ço és, *cap* (*cabeza*).

Nosaltres, per al valencià, podem prendre del llatí, llengua originària, els mots que naturalment es deriven d'ella. Així, no direm "el *jefe* de policia", sinó "el *cap* de policia". No "el *jefe* de la biblioteca", ans "el *cap* de la biblioteca". La substitució no repugna el geni del valencià.

I *Jefatura*? *Jefatura* és substituïble pel mot *Direcció*. "La *Jefatura* de policia ha publicat una nota..." es traduïx: "La *Direcció* de policia ha publicat una nota..." en uns casos. O bé: "El *Cap superior* de policia", etc., quan el mot *Jefatura* significa el *Jefe*, la persona que exercix el càrrec i no significa l'oficina (*bureau*), el local on és instal·lada la *Direcció superior* de policia...

Altrament, qui no accepte aquestes substitucions que proposem i que no enllegixen ni desvirtuen el valencià, haurà de posar entre cometes, com a foraster que és, el mot "Jefatura", que haurà d'ésser pronunciat segon la fonètica valenciana.

SISQUERA (O SIXQUERA)

La paraula que encapçala la present nota és una de les que hauríem de traure del nostre parlar. Sabem com és d'arraigada al nostre llenguatge. Per això mateix cal fer un esforç major. Li declarem la guerra perquè és un espanyolisme inútil. Nosaltres que admetem *mamarratxo*, per exemple, tot sabent que és un mot espanyol, no podem admetre un *sisquera* o *sixquera* (que de les dues maneres el trobem escrit) per les raons següents:

El *Diccionario de la lengua española* diu de la veu *siquiera* que és una paraula composta de la conjunció *si* i de la tercera persona del singular del present de subjuntiu del verb *querer*. El mot *sisquera* o *sixquera* (admès com a valencià, equivocadament, al *Diccionari Valencià-Castellà* d'Escrig) té la terminació *quera*, de *quiera* (de *querer*) i no la de *voler* que en adaptarse al valencià hauria d'haver pres.

És un barbarisme estrany i impossible ja de nova adaptació. Cal, doncs, rebujar-lo.

Les frases: "Dóna'm un got d'aigua *sisquera*; no se m'ocurix una idea *sixquera*", són frases defectuoses.

Sisquera o *sixquera* té substituïts ben valencians: *per lo manco, tan sols*. i altres. Així: "Dóna'm un got d'aigua *per lo manco*"; "no se m'ocurix una idea *tan sols*", són frases vulgars també, no res tenen d'estranyes i són correctament valencianes. i, encara, aptes per a la forma literària.

ÚS DE LA L DOBLE: L-L

Hem vist, darrerament, com eren escrits amb *l* senzilla mots que comunament trobàvem amb doble *l*, correctes. Aquests mots són: *intelligent, intelectual, inteligència, bèlic*.

Ens ha cridat l'atenció perquè, com ja hem dit, solíem vore'ls escrits degudament, ço és, així: *intelligent, intellectual, inteligència, bèlic*.

El signe *H* (*l* doble amb un punt volat enmig) és usat sempre que el so *l* és doblat. Avui que la pronúncia valenciana és en part defectuosa, quasi és impossible distingir pel so l'ortografia dels mots amb *l* o amb *H*.

Quina és la pronúncia de *l* geminada (*H*)? És la que se sent quan un mot acabat en *l* va al davant d'un mot començat en *l*. Ex.: "La xica *vol la* mel."

Com la nostra fonètica també ha rebut influències forasteres, per a saber quines paraules s'han d'escriure amb *H* cal retindre en la memòria les principals. L'ortografia s'aprèn millor mecànicament —pels ulls— que no per les regles. Doncs hem de recordar i escriure: *Inteligència, intellectual, intelligent, bèlic*.

LA NUMERACIÓ DECIMAL

Potser és convenient donar la grafia correcta de la numeració. Els signes o xifres són iguals per a tot el món civilisat, però no així la numeració oral.

En valencià escriurem i pronunciarem els numerals cardinals, així:

Zero, u (un si va davant d'un substantiu o un adjectiu), *dos*, (en femení *dues*), *tres, quatre, cinc, sis, set, vuit* o *uit, nou, deu*,

onze, dotze, tretze, catorze, quinze, setze, dèset, divuit, dènou, vint, vint-i-u, vint-i-dos, vint-i-tres, trenta u, trenta dos..., quaranta, cinquanta, seixanta, setanta, vuitanta, noranta, cent, cent u, cent dos..., cent vint, cent trenta, dos-cents, tres-cents, quatre-cents..., mil, dos mil, tres mil, quatre mil..., milió, bilió, trilió...

Segons el lloc que ocupen les xifres direm:

Unitat, desena, centena, mil (o miler), desena de mil, centena de mil, milió, desena de milió, centena de milió, unitat de miler de milió, desena de miler de milió, centena de miler de milió, bilió, desena de bilió...

Els numerals ordinals:

Primer, segon, terç (o tercer), quart, cinquè (o quint), sisè (o sext), setè (o sètim), vuitè (o uità, octau), novè, desè (o dècim), onzè... (és a dir, fins a quart tenen forma pròpia; els altres es fan afegint al cardinal corresponent la terminació è.

Els numerals partitius (idèntics al ordinals, generalment):

Mig i mitja, terç i terça (no tercer i tercera), quart i quarta, cinquè i cinquena, sisè i sisena, setè i setena, vuitè i vuitena (o uità, uitenà), novè i novena, desè i desena (habitualment es diu dècim i no desè), centèsim, millèsim, milionèsim...

Els numerals collectius:

Parell, dotzena, vintena, centenar, miler...

És ben sabut que aquests mots són variables; és a dir, que, com ja hem anotat, alguns tenen plural i femení.

L'APÒSTROF DE L'ARTICLE FEMENÍ (L')

L'article femení *la* s'apostrofa generalment davant d'un mot que comença en vocal o *h*. No escriurem *la hora*, sino *l'hora*; no *la egua*, sinó *l'egua*; no *la arrova*, sinó *l'arrova*. És a dir, que l'article femení perd la vocal davant dels mots femenins que comencen en *a*, *e*, *o*.

Però no la perd, no s'apostrofa l'article femení, quan va davant d'un mot que comença en *i* o *u* febles. Així: *la Universitat*; *la infància*; *la unió*; *la intelligència*; *la Història*; *la Humanitat*...

Si la *i* o la *u* no són febles —com en els mots *ungla* i *índia*,

perquè en elles es carrega la veu en pronunciar-les—, allavors l'article s'apostrofa: *l'ungla, l'índia*.

És a dir, que tot regla té excepcions. En aquesta sí que n'hi ha. Els noms *ira, host* i *una* porten l'article sense apostrofar: *la ira el va perdre; la host del rei; la una de la nit*.

Avui només volíem posar de relleu que davant d'un nom femení començat en *i* o en *u* febles, l'article *la* no perd la vocal. Ens ha recordat la regla el fet de vore escrit "l'unificació", quan hauria d'haver-se escrit "la unificació".

ADEMÉS NO ÉS VALENCIÀ

Ademés és un espanyolisme molt usat en valencià. Cal arrencar-lo i cal usar els substituïts pertinents. Com ho farem? Usant l'adverbi *encara* en moltes frases.

En general, el millor substituït és *encara*.

No direm: "M'he deixat el llibre *i*, *ademés*, la llibreta, sinó "*i, encara, la llibreta*".

Encara, usadíssima en valencià antic i en la llengua parlada, pot fer molt de bé en la substitució del forasterisme que registrem avui.

Però, *encara*, poden usar-se altres adverbis *i*, a més d'ells, alguna locució: *Més, no res menys* (quan significa *ademés*), *ultra això* (*encara* que és arcaic), *a més de...*

Cal usar en cada cas l'adverbi que vaja bé. Però el que no pot anar de cap manera és l'*ademés* que s'ha introduït en el llenguatge parlat i escrit.

Abandonem per sempre més l'*ademés*, traducció literal de l'*ademés*.

BAIX I SOTA

Hem llegit al cap d'un escrit: "Els abaix firmants" i ens hem preguntat: Per què "abaix firmants" i no "sotafirmants"?

Nosaltres diem: el *soto* del carro (*soto* com a nom); *soterrani*; *soterrar*. Mai no diem "el baix del carro" ni *baixterrani*, ni *baixterrari*.

I és que *baix* és un adjectiu i *sota* és una preposició que no

hem de confondre, en perjudici del nostre bell parlar, per si a Catalunya diuen o deixen de dir tal o qual mot.

No hem de dir: *Baix* la presidència de... Estem *baix* la direcció de... Quatre graus *baix* zero, sinó: Ens reunirem *sota* la presidència de... Estem *sota* la direcció de... Quatre graus *sota* zero.

Tampoc no direm "els *abaix* firmants", sinó "els *sotafirmants*".

Cal no oblidar que els jugadors de pilota, i amb ells el poble, diuen a *sotamà* a una especial manera de pegar *per baix* a la pilota. Cal no oblidar que són ben valencianes les paraules *sotabanc*, *sotabarba*, i encara *sots-secretari*, *sotmetre* i moltes altres més que comencen per *so*, *sot*, *sota*.

Un poc allucinats, molts volen fugir d'unes expressions que hom creu impròpies del valencià i no obstant cauen en formes espanyoles. També caem en formes indesitjables per oblit, per no fixar-nos. Són errades de ploma que embrutixen els nostres escrits.

SOBRE LA PARTÍCULA NEGATIVA NO

Llegim el *Decameró*, de Boccaccio, en una traducció del segle XVè. Al llarg de la lectura no podem menys que prendre notes i comparar la sintaxi nostra amb la del parlar espanyol.

I ens és grat remarcar l'ús correcte de la partícula negativa *no* col·locada davant de verb encara que aquest vaja precedit de *mai*, *ningú*, etc., que en nostra llengua no són negatius. Vege's:

"E l'infant de Bernat, veent que son mestre robaven, com a persona dolenta fogí, anant la via de Castell Guillermo, e *mai no* aturà fins fón lla junt e albergat, sens que *nengun* altre empatx *no* li fonc fet."

Aquest paràgraf ens recorda un altre de *Tirant lo Blanc* d'identica construcció. Diu:

"E atorg e confés que *jamés no* he viscut ni despès lo meu temps així com deguera..."

Ací, com es veu, l'antiquat *jamés* o *jamai* o *enjamai* —també ara en desús literàriament— no té prou força de negació, com

no la tenen els mots *mai* i *ningú*. Precisa el negatiu *no* perquè la frase siga negativa.

Com és que els mots *ningú*, *res*, *cap*, *gens*, *mai*, *enlloc* i *tampoc* són presos per negatius equivocadament? L'equívoc ve d'usar aquestos mots en proposicions negatives en les quals el verb s'ha eliminat perquè està sobreentès. Exemple: —Què vol Antoni? —*Res*. Aquest *res* vol dir: Antoni *no* vol *res*. —Qui vindrà demà? —*Ningú*. Aquest *ningú* vol dir: Demà *no* vindrà *ningú*.

La partícula negativa *no* ha d'anar anteposada al verb perquè la proposició siga efectivament negativa. El llenguatge parlat sol suprimir aquest *no* i això no és recomanable mai, puix que la confusió fóra fàcil i, àdhuc, obtindre un sentit tot contrari al que hom es propose. No és igual dir: *res no li fa mal*, que: *no res li fa mal*. Aquesta darrera proposició és afirmativa, així com aquesta altra en la qual l'element *no* ha estat suprimit: *res li fa mal*.

I és que l'adverbi *no* es troba també en proposicions afirmatives comparatives: “dels qui tenen lo cor valerós, que donen més que *no* prometen”; “pitjor havia d'ésser la recruada que *no* la malaltia”, i també quan s'expresa temença: “Dubte tinc gran que *no* m'abellis la vista d'alguna d'aquestes donzelles.” Aquests exemples del *Tirant lo Blanc* prou que ho demostren.

En frases negatives apareix el mot *ni*. És una conjunció que enllaça dues proposicions o dos termes negatius. *Ni* no indica negació, com *tampoc* no indica negació ni afirmació l'altra conjunció copulativa *i*.

Pesò sí són negatius l'adverbi *pas* i la locució *no pas*. Han caigut en desús en els llenguatges parlat i escrit dels valencians. Els nostres clàssics l'usaven. Fóra convenient posar-los, novament, en circulació. Al Principat ho són i no hi ha cap raó per què nosaltres els tinguem en un oblit absolut. Ara bé; caldria usar-los correctament. La literatura eixiria guanyant matisos.

Pas s'usa darrere verb i afegix a les proposicions negatives un sentit d'adversitat. Exemple: “jo no m'espante *pas* de les teues menaces”. (*Tirant*.)

La locució *no pas* servix per a introduir proposicions negatives en les quals el verb està sobreentès i es nega parcialment

el contingut d'una proposició anterior: ¿Tu menjaràs totes aquestes fruites? —*No pas el raïm.*

FRETURA

Alguna vegada es troba escrit l'adjectiu *freturós* com a sinònim de *frisós*, impacient; és a dir, que hom escriu *freturós* en un sentit que no és el correcte. Això ens porta a parlar del tal adjectiu, així com del femení *fretura* i del verb *freturar*.

Freturós significa necessitat, faltat. En el *Dotzè del crestià*, d'Eiximenis, es llig: “car és dissipador de tota civiltat e enemic de tota veritat, falsador de tota amistat..., *freturós* de tota vergonya e de tota amor e benignitat”.

Fretura significa necessitat, falta, carestia: “E perdent a ell se perdran passats deu mília combatents qui faran gran *fretura* per dar compliment a la conquesta”, es diu en *Tirant lo Blanc*. I en el mateix *Tirant*: “a mi no *fretura* pregar-me que les forces d'amor me constrenyen, e per experiència veurà l'altesa vostra. I en Jordi de Sant Jordi es llig: “E no tems gens paubertatz ne *freytura*.” I en la *Vita Christi*: “Vós, Senyor meu, passeu tanta *fretura* en cars de tan extrema necessitat.”

Freturar significa necessitar, tenir necessitat, importar: “en la casa del senyor rei mon pare, hi ha prou cavallers qui el serviran; e no *fretura* ésser-hi vós.” (*Tirant*.) “...e si per amor de nosaltres no ho voldrem fer, feu-ho per la vostra molta virtut e bondat. Respòs Tirant: No *fretura* a mi pregar l'altesa vostra.” (*Tirant*.)

Havent vist ja el sentit clàssic —els sentits— d'aquestos mots, prou es comprèn que el *freturós* de la frase següent no té cap sentit que es puga admetre: “Sonà un dispar, i ell, tot *freturós*, començà a córrer dins l'ombra del camp.”

Cal que els escriptors novells s'abeuren a bones fonts literàries.

ELS ENLLAÇOS FÒNICS

Una de les característiques que més diferencien el valencià del castellà és la dels enllaços fònics. Enmig de paraula s'enlla-

cen fònicament dues vocals que formen un diftong o bé tres vocals que formen un triftong. Hi ha enllaç fònic, també, quan és directa la darrera síl·laba d'una paraula i va seguida d'una altra paraula la primera síl·laba de la qual és inversa. Aquest enllaç fònic és anomenat sinalefa. La manera diferent que tenen les llengües valenciana i castellana de fondre en una sola síl·laba les vocals de dues síl·labes posades en contacte, és prou notable, i el fet de fer nosaltres diftongs i sinalefes segons la manera castellana constituïx un defecte prosòdic que quasibé tots els poetes valencians patixen. Per ésser un dels castellanismes més arrelats que caldria extirpar de la nostra literatura rimada, estudiarem els enllaços fònics a fi que, en aquest aspecte prosòdic, la depuració de la nostra llengua pugua ésser una realitat.

Vegem la llista de diftongs de les dues llengües:

<i>Valencians</i>	<i>Castellans</i>
<i>ai</i> mai.	<i>ai</i> naipe.
<i>ei</i> eina.	<i>ei</i> ley.
<i>oi</i> almoïna.	<i>oi</i> voy.
<i>ui</i> cuïna.	<i>au</i> raudo.
<i>au</i> taula.	<i>eu</i> deuda.
<i>eu</i> teula.	<i>ou</i> bou.
<i>iu</i> viure.	<i>ia</i> furia.
<i>ou</i> moure.	<i>ie</i> miedo.
<i>uu</i> lluu.	<i>io</i> ripio.
	<i>iu</i> viuda.

i els darrere *q* o *g*:

<i>ua</i> quatre, guany.	<i>ua</i> cuando.
<i>üe</i> ungüent, qüestió.	<i>ue</i> sueño.
<i>üi</i> obliquïtat, pingüé.	<i>ui</i> fuí.
<i>uo</i> quota.	<i>uo</i> evacüo.

Notem com en valencià hi ha només quatre diftongs creixents, els darrers de la llista. Notem, també, que la *i* de *iode* i la *u* de *cauen*, vocals febles, són considerades com a consonants i per tant no hi ha diftong en aquestos casos. Clar és; la *i* feble, precedida o no de *h*, que en començament de paraula va davant

d'una vocal, és considerada consonant; i la *u* feble situada entre dues vocals (*beuen, riuen*) és, així mateix, considerada consonant.

El menor nombre de diftongs que en general té la nostra llengua i sobre tot el menor nombre dels creixents, han d'ésser tinguts en compte pels nostres poetes.

Vegem la diferenciació dels triftongs en les dues llengües:

Valencians

Castellans

uai guaitar.

iai apreciáis.

iei despreciáis.

uai amortiguáis.

uei averigüéis.

Aquesta desigualtat en el nombre de triftongs ve del major nombre de diftongs creixents que té el castellà.

És de notar que els diftongs *iu* i *ui* són comuns al valencià i al castellà, però no obstant *iu*, *ui* en valencià són decreixents: *xiula* (*xíula*), *muiga* (*múiga*) i en castellà són creixents: *viuda* (*viúda*), *descuido* (*descuído*).

D'on prové aquesta diferència en el nombre de diftongs? Les dues llengües són nades del llatí vulgar, però la nostra no ha sofert tantes variacions, cosa que més d'una vegada ha servit per a fer l'elogi del nostre idioma.

El castellà ha diftongat la *e* i la *o* tòniques del llatí en *ie* i en *ue*, respectivament, i el valencià, no.

Llatí

Valencià

Castellà

bene

bé

bien

centum

cent

ciento

ventrem

ventre

vientre

focum

foc

fuego

sortem

sort

suerte

portam

porta

puerta

En la flexió verbal castellana es diftonguen la *e* i la *o* en *ie* i en *ue* quan les darreres síl·labes del radical del verb passen, en la conjugació, d'àtones a tòniques, i en valencià, no.

De *pensar*: *pienso, piensas, piensa, piensan*.

De *defender*: *defiendo, defiendes, defiende, defienden.*

De *sentir*: *siento, sientes, siente, sienten.*

De *rogar*: *ruego, ruegas, ruega, ruegan.*

De *mover*: *muevo, mueves, mueve, mueven.*

De *dormir*: *duermo, duermes, duerme, duermen.*

La diftongació castellana encara té un altre punt de naixença. Com és sabut, en llatí hi ha dos diftongs gràfics: *æ* (*a e*), *œ* (*o e*), que es pronuncien *e* (*terræ, cœli*), i els quatre següents: *au, eu, ei, ui*. De manera que en llatí no hi ha diftongació en els hiatus *eu, ia, ie, io, iu, ua, ue, uo*.

Comparem uns quants mots llatins amb els corresponents valencians i castellans, fixant-nos en la diftongació castellana i en la no diftongació valenciana:

<i>Llatí</i>	<i>Valencià</i>	<i>Castellà</i>
pa-ti-en-ti-a	pa-ci-èn-ci-a	pa-cien-cia
ex-pe-ri-en-ti-a	ex-pe-ri-èn-ci-a	ex-pe-rien-cia
sci-en-ci-a	ci-èn-ci-a	cien-cia
con-ti-nu-a	con-tí-nu-a	con-ti-nua
per-pe-tu-a	per-pè-tu-a	per-pe-tua
pi-e-ta-te	pi-e-tat	pie-dad
con-ti-nu-i-ta-te	con-ti-nu-ï-tat	con-ti-nui-dad
in-ju-ri-o-sa	in-ju-ri-o-sa	in-ju-rio-sa

Com es veu, la diftongació valenciana no és la mateixa que la castellana, i els nostres poetes faran bé a ésser fidels al geni de la llengua que escriuen i a no traduir-la mai ni en el cas que uns antecedents literaris de la renaixença pogueren servir d'exemple. Cal pensar sempre que la presència de la prosòdia castellana en la nostra llengua no es comprèn sense els segles de decadència o atüiment i que aquest no és un problema d'evolució lingüística, sinó un problema de mixtificació, de servitud a l'idioma oficial d'Espanya.

Vegem ara les sinalefes valenciana i castellana.

La sinalefa morfològica suprimix la darrera vocal d'una paraula quan la que segueix comença amb vocal, i de les dues paraules en fa una de sola. En castellà: *esotro, estotro, del, al* (per *eso otro, esto otro, de el, a el*). En valencià: *al, del, pel, can* (per *a el, de el, per el, ca en o casa en*). Fora d'aquests

casos, l'escriptura valenciana de la sinalefa que suprimix una de les dues vocals en contacte es fa deixant separades les dues diccions, escrivint un apòstrof en el lloc de la vocal suprimida: *l'home, d'hora, m'escriu, m'ho diu, deixa'ns-la*. Però: *la història, la Universitat, no em vol, ella el mira, el pare ens avisa*. És a dir, sense supresió de cap vocal; ço és, pronunciant els enllaços fònics com a diftongs.

Aquesta sinalefa que no suprimix cap so, és anomenada ortològica o rítmica. I aquesta sinalefa rítmica, feta amb l'aglutinació de dues o tres vocals, és abundantíssima en la llengua castellana.

Vegem la conegudíssima dècima de Calderón de la Barca, en la qual hi ha vuit diftongs i dotze sinalefes, una d'elles de tres vocals en el penúltim vers:

1	2	3	4	5	6	7	8
Cuen-	tan	de un	sa-	bio	que un	dí-	a
Tan	po-	bre y	mí-	se-	ro es-	ta-	ba,
Que	só-	lo	se	sus-	ten-	ta-	ba
De u-	nas	yer-	bas	que	co-	gí-	a
¿Ha-	brá o-	tro, en-	tre	sí	de-	cí-	a
Más	po-	bre y	tris-	te	que	yo?	
Y	cuan-	do el	ros-	tro	vol-	vió	
Ha-	lló	la	res-	pues-	ta,	vien-	do
Que o	tro	sa-	bio i-	ba	co-	gien-	do
Las	ho	jas	que él	ar-	ro-	jó.	

Prenguem una estrofa qualsevol d'Ausiàs March i vorem com els diftongs són pocs i les sinalefes són poques. En la següent s'hi troben sis sinalefes i un sol diftong:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ell	és	qui	venç	la	sen-	su-	a-	li-	ta-	t
si	bé	no	és	en	ell	prim	mo-	vi-	ment	
en	ell	es-	tà	del	tot	lo	jut-	ja-	ment	
es-	cla-	va	es	diu	su-	a	la	vo-	lun-	ta-
Qui	és	a-	quell	qui	en	con-	tra	d'ell	reny	
que	vo-	lun-	ta-	per	quiel	fet	s'e	xe-	cu-	ta
l'a	torg	se-	nyor	i	si	ab	ell	dis-	pu-	ta
a	la	per	fi	se	gui-	a	per	son	seny.	

Cal notar que de les sis sinalefes, quatre en són de morfològiques i només dos de rítmiques. Transcrivim ara la mateixa

estrofa on cada síl·laba real representa un agrupament gràfic únic. (Vege's la síl·laba tres del vers quatre i síl·laba sis del vers sis, en les que les sinalefes es fan sense diftongar les vocals.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ell	és	qui	venç	la	sen	su	a	li	tat	
si	bé	no	és	en	ell	prim	mo	vi	ment	
en	ell	es	tà	del	tot	lo	jut	ja	ment	
es	cla	vas	diu	su	a	la	vo	lun	tat.	
Qui	ès	a	quell	qui	en	con	tra	dell	reny	
que	vo	lun	tat	per	quil	fet	se	xe	cu	ta
la	torg	se	nyor	i	si	ab	ell	dis	pu	ta
a	la	per	fi	se	gui	a	per	son	seny	

Presentem-la, per últim, segons la morfologia i l'ortografia castellanes. Es perden el ritme i la mesura, dues coses assencials en la poesia clàssica:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ell	és	qui	venç	la	sen-	sua-	li-	tat		
si	ve	no	és	en	ell	prim	mo-	vi-	ment	
en	ell	es-	tà	del	tot	lo	jut-	ja-	ment	
es-	cla-	va	es	diu	sua	la	vo-	lun-	tat.	
Qui	es	a	quell	quien-	con-	tra	dell	reny		
que	vo-	lun-	tat	per	quiel	fet	se	xe-	cu-	ta
la-	torg	se	nyor	i	si	ab	ell	dis-	pu-	ta
a	la	per	fi	se	gui-	a	per	son	seny.	

Com es veu, dels vuit versos només tres en tenen la bona mesura: el tres, el sis i el vuit. Tots els altres versos són curts. No és bona, doncs, per a la poesia valenciana, la formació castellana de les sinalefes. Si els poetes de la renaixença van escriure amb prosòdia castellana, és perquè s'havia estroncat la nostra producció poètica durant uns segles, i ells, els poetes renaixentistes, prenién com a models la literatura castellana de l'època. Avui els nostres poetes, generalment, segueixen com els renaixentistes. Fan mal, perquè han canviat els temps i les condicions. S'ha fet una depuració ortogràfica i s'està fent una depuració de lèxic i sintàctica i prosòdica que cal seguir. Avui els models són a l'abast de tothom; fa vint-i-cinc anys no era

fàcil trobar edicions dels clàssics, però ara les tenim ja, i a bon preu, i cada poeta contemporani pot estudiar-los, consultar-los i imitar-los gramaticalment, si més no. I diem que cal girar els ulls vers els clàssics, perquè cap poeta de la renaixença no és modèlic en aquest aspecte. Vegem el millor de tots ells, Teodor Llorente, quines sinalefes no gens recomanables té en la seua inspiradíssima poesia *La Barraca*:

En el vers 7, diu: va-len-*cia*-na (quatre síl·labes) i hauria de dir: va-len-*ci*-a-na (cinc síl·labes).

En el vers 37, diu: mis-te-*rio*-ses (quatre síl·labes) i hauria de dir: mis-te-*ri*-o-ses (cinc síl·labes).

En el vers 43, diu: pre-ga-*ries* (tres síl·labes) i hauria de dir: pre-gà-*ri*-es (quatre síl·labes).

En el vers 54, diu: ca-lla,-*oua*-lo-lluny (cinc síl·labes) i hauria de dir: ca-lla,-*ou*-a-lo-lluny (sis síl·labes).

En el vers 57, diu: va-len-*cia*-na (quatre síl·labes), i hauria de dir: va-len-*ci*-a-na (cinc síl·labes).

En el vers 59, diu: la-bo-*riós* (tres síl·labes), i hauria de dir: la-bo-*ri*-ós (quatre síl·labes).

En el vers 62, diu: *triom*-fals (dues síl·labes), i hauria de dir: *tri-om*-fals (tres síl·labes).

En el vers 68, diu: mo-des-*tia* (tres síl·labes), i hauria de dir: mo-dès-*ti*-a (quatre síl·labes).

En el vers 70, diu: A-ra-*bia duen* (quatre síl·labes), i hauria de dir: A-rà-*bi*-a *du-en* (sis síl·labes).

En el vers 90, diu: no-*via* (dues síl·labes), i hauria de dir: nó-*vi*-a (tres síl·labes), i millor: nú-*vi*-a.

En el vers 98, diu: per-*aells* (dues síl·labes), i hauria de dir: per-*a*-ells (tres síl·labes).

En el vers 119, diu: ten-ta-*cions* (tres síl·labes), i hauria de dir: ten-ta-*ci*-ons (quatre síl·labes).

En el vers 121, diu: vic-tò-*ries* (tres síl·labes), i hauria de dir: vic-tò-*ri*-es (quatre síl·labes).

És clar que en l'època en què Teodor Llorente escriví, aquestes sinalefes no semblaven denunciades i per tant tothom les tenia per correctíssimes. Avui, però, ja no es pot dir això, malgrat que, generalment, tots els poetes valencians d'ara continuen fent-les.

Quins enllaços fònics, gramaticalment, els són permesos als

poetes? Puix que ells han d'ésser tan fidels al geni de la llengua com al ritme dels versos, no faran altres enllaços fònics sinó aquells que permet l'idioma; NO FARAN SINÈRESIS, O SIGA FALSOS DIFTONGS, I NO AGLUTINARAN MAI TRES VOCALS.

Conclusió

Potser no hem aportat tots els raonaments que caldrien per a mostrar d'una manera clara que la nostra llengua és, per als escriptors artistes valencians, l'única hàbil per a expressar justament llur enginy i llur pensament; que la grandesa i la servitud del nostre idioma són paraleles a la servitud i a la grandesa polítiques de la pàtria; que en els primers anys de la renaixença literària els poetes valencians troben la llengua del poble desfigurada, malmesa, destroçada per les ingerències que la llengua veïna ha fet en la nostra; que ens cal netejar-la, depurar-la, corregir-la perquè servixca plenament les necessitats d'expressió dels homes cultes i dels escriptors artistes actuals, a l'ensems que es fornix la renaixença patriòtica d'un poble que malgrat tots es contratemps adversos, no desitja morir, desaparèixer, esborrant un caire de la cultura universal.

La llengua ens l'ha conservada l'instint del poble tant com ell ha pogut. Han de corregir-la els escriptors i la correcció no es pot fer si no és a base d'estudis gramaticals recolzats en la realitat de la llengua escrita dels nostres clàssics i en la realitat de la llengua parlada als indrets, als racons del País Valencià manco influenciats pel castellà.

No són nombrosos els estudis gramaticals a València. Cal pensar, no obstant, que la llengua dels valencians sobrepassa les fronteres geogràfiques del País Valencià i que gramàtics no nats a València han estudiat profundament l'idioma comú i que els tals estudis no poden, no deuen ésser negligits pels nostres escriptors.

Ens cal, doncs, no apartar-nos de les formes lingüístiques autòctones del valencià i defugir les formes lingüístiques castellanes. Les nostres servituds intel·lectuals i anímiques a profit de qualsevol llengua veïna perjudiquen enormement l'esperit de la terra.

DISCURS DE CONTESTACIÓ

DEL

DIRECTOR DE NÚMERO

SR. NICOLAU PRIMITIU GOMEZ SERRANO

Senyores i senyors:

Ens sentim emocionalment corpresos en respondre a l'amic i al company, a l'home de treball i d'estudi, a l'artífex de la moderna llengua literària nostrada i col·laborador inlassable i tenaç del ressorgiment de la cultura valenciana, al qual el Centre en aquest dia li obri de bat a bat la porta gran i els seus braços acollidors per a rebre'l al seu si.

I ¿com no sentir emoció davant d'un exemple de constància i de fe en el renaixement de la seua Pàtria autèntica, sentiment que l'ha portat a treballar amb entusiasme i ardidesa pel recobriment de la Personalitat Nacional, si ardidesa i entusiasme infinits calen als apòstols de la bona nova de la valenciania i del valencianisme, per a ressaltar les concupiscent temptacions del sentiment utilitari de la societat castellanisada i emprar les energies en estudis i treballs renaixentistes, davant la indiferència, l'oposició i, mantes voltes, l'escarni dels propis compatricis, i el suplici de Tàntal que ens oferix el permanent banquet sardanapalesc de la cultura i de la política estrangeres, que ens aguaiten per totes parts, i dins l'ambient meffític del qual ens trobem, ofegant-nos, lluitant desesperadament per salvar del naufragi la Pàtria i la Cultura Valencianes?

Emoció profunda també, davant la trajectòria cultural del nostre recipientari d'avui, traçada amb voluntat ferrenya i ànsia de perfecció des del bressol modest d'una fusteria —on va nàixer el 20 de gener del 1893, al carrer de Dalt de València-ciutat—, l'esperit ens manlleua, en considerar la mena de paral·lisme amb el nostre bressol, que així mateix fón una fusteria, i fusters, com els seus, els nostres pares i avis, i fusters com Carles Salvador, encara, fórem durant els nostres primers anys,

doblant la tasca en alegar (1) la fusta i els llibres a l'ensems, cercant el pa del cos i el de l'esperit.

El nostre Carles passa l'ensenyament primari a les Escoles Pies —l'*Ascolapia*, com diu el poble amb aglutinació folklòrica—, i en 1907 ingressa a la Normal de Mestres de València, podent regentar una escola a Almàssera als divuit anys, ja amb el títol de Mestre Superior, i estant nomenat a l'any següent mestre interí d'Aielo de Malferit.

Es prepara per a les oposicions del 1915 i guanya honrosament i contesa la propietat de l'escola de Benassal (Castelló), on ha passat dènou anys de la seua juvenesa com al laboratori del seu propi esperit, acreixent la seua cultura i depurant-la, cisellant el seu estil propi, personal, inconfusible, i triant, serenament i ferma, el camí de la Renaixença Pàtria pel medi del Valencianisme Cultural.

Des de molt jove se sent afeccionat a escriure, a comunicar el pensar i sentir seus als altres, a la difusió de les idees de recobriment de la Cultura Pàtria, al magisteri del seu poble, i ja en 1913 comença la seua vida d'escriptor i periodista en el setmanari valencianista *Foc i Flama*, de l'època, i des l'aleshores collabora en totes les publicacions renaixentistes de València i en moltes de les nacionalistes de Catalunya, Mallorca i Rosselló.

Des d'allavors no deixa el camí que s'havia traçat i publica

(1) ALEGAR = *domtar, esbraveir, dominar*. Fabra, en el seu *Diccionari*, adopta *aregar*, en sentit diríem més suau. Cf. grec *àrègoo*. També nosaltres en la bona època usàvem aquesta forma. (V. els nostres articles "L'Horta de València", *Las Provincias*. 1927. 1 de maig, 17 de juny i 3 de juliol.)

El francès *élever* i l'italià *allevare* tenen un sentit paregut a *alegar* i *aregar*; però també l'*elevare* llatí, que tenen el nostre *elevare*, i així mateix l'*elevare* castellà, portugués, etc., ningú dels quals no té les accepcions d'*alegar* i *aregar*. Si encara nosaltres considerem que el llatí *elevare* és un aglutinant de *levare* amb una preposició *e*, ens semblarà evident el divorci entre la forma llatina i la grega *àrègoo*; acabant per supondre que les formes francesa i italiana han interferit les del grec i llatí; que en valencià i castellà han romàs separades cada accepció en una distinta forma i que al castellà i al portugués no ha arribat més que el llatí.

No obstant lo abans dit, hem de manifestar que no estranyaríem gens que les formes *àrègoo, elevare, élever, allevare, elevare, alegar, aregare* i altres encara i les accepcions llurs, tingueren un origen comú, remot.

novelles, com *Pecat d'amor*, *Les Memòries del frare Godofred*, *La dragomana dels déus*, *L'artista de la Valltorta*, *Barbafforida professor*, *El maniquí d'argila*, *L'auca de les oques* i *Amàlia*, i produïx per al teatre sainets com *Un negoci com un altre* i comèdies com *L'Amor, camí del cel*.

La seua polifacètica activitat el porta a tastar el difícil gènere literari de l'assaig, escrivint l'*Elogi del xiprer* amb un encert de mestre, i el seu patriotisme, a donar conferències sobre temes pedagògics i llengua, a Barcelona (Escola d'Estiu), Castelló i València, entre les quals foren de les més importants *L'idioma valencià a les escoles* i *El valencià d'ara*, en la tercera Setmana Cultural Valenciana.

Un dels aspectes més interessants, emperò, de la labor prolífica del nostre recipiendari, és la seua producció poètica, sembrada per tot arreu del País Valencià i de fora, en les distintes publicacions no adverses a la renaixença cultural valenciana, i en edicions especials, de les quals recordem els llibres de poemes *Plàstic*, *Llibret Eucarístic*, *Vermell en to major*, *Rosa dels Vents* i el ara fa poc publicat *El bes als llavis*. Són la concreció d'una labor acusada on el poeta ha plamat la seua ànima mullant la ploma de la seua intel·ligència subtil, enèrgica i encara, de vegades, revolucionària, en el sentiment d'amor infinita que destilla pletòric el seu cor humanal i patriota.

La vella i venerable Societat renaixentista Lo Rat Penat, en els Jocs Florals de 1929, li va atorgar la Flor Natural per una bella poesia, *Pomell de Poemes*, presentada sota el lema "Botànica", on cantà algunes flors amb primoroses estrofes, començant pel card:

*Oh flor gòtica del card,
punxeguda i oblidada
com l'amor d'aquella amiga!
Creixes vora del camí;
l'aire bla te gronxa i passa,
com l'amor que omplí ma vida.
Oh flor gòtica del card!
Cada aresta té una gota
gloriosa de ma sang.*

És poesia d'una dolçor sentimental inefable, on es veu brollar la sang del fons del vas espiritual del poeta; un ver madrigal que deu ésser comparat amb els millors produïts per la literatura valenciana.

Seguir passa a passa les copioses activitats culturals del mestre En Carles Salvador i Gimeno, és quelcom de treballós i difícil. Una rònega antologia de la seua labor, interessant per a la Cultura Valenciana, seria ja llarga, i, ni som els cridats a fer-la ni tindriem l'encert necessari, per la manca de competència literària.

Solament us direm que la tasca cultural que amb voluntat ferrenya i fins esquerpa ha imposat al seu esperit generós per lo prolífic, noble per enlairat, liberal per equànime i altruista, té quelcom del benedictí i del cartoixà per la seua intensitat i el seu silenci; copiosa pel nombre, densa per la valor; fluïda del seu sentiment d'amor infinita a la Pàtria que el va veure nàixer, engrillonada per estranya cultura, i, perxò, silent com la dolor profunda de l'esclau que treballa per la seua deslliurança, vessant suor de la seua sang, mentre espera, amb unció d'il·luminat, que comence l'aurora de la Llibertat Nacional.

Volem encara, però, fer esment d'una altra de les seues activitats, i no direm la major, car és la posteritat l'encarregada d'alambinar i definir entre les obres d'aquells qui mereixquen l'honor de passar a la història; però sí direm que els treballs filològics són d'allò més estimable entre la copiosa labor d'En Carles Salvador.

Continuador dels Nebot i els Fullana, ha donat nova empenta a la literatura de la nostra amada llengua, i fruit dels seus estudi són un *Vocabulari Ortogràfic Valencià*, uns cursets seguits des de distints periòdics valencianistes, especialment des de *El Camí*, ja desaparegut per dissort; material arreplegat en un volum sota el títol *Ortografia Valenciana, lliçons pràctiques*, i un altre, *Morfologia Valenciana, lliçons pràctiques*, i, encara, els cursets sobre llengua, donats personalment en distintes ocasions i centres, i nombroses conferències, com havem esmentat, i articles en *Acció*, *Timó*, *Las Provincias* i altres publicacions.

El discurs de recepció que acaba de llegir-vos —historial de la nostra llengua, on es veuen patents les vicissituds i tràngols

que ha patit en el transcurs dels temps; doctrina i norma així mateix per a la bona edificació de la nova llengua literària valenciana— us haurà donat una idea de l'home culte enterat de les qüestions filològiques nostrades, del filòleg, del mestre.

Feia ja temps alamon que el Centre de Cultura Valenciana tenia els ulls posats en ell com a l'home que ens calia per a ajudar-nos a desenvolupar les labors culturals de la nostra Pàtria, i en traslladar-se en 1934 al grup escolar "Cardenal Reig", situat a l'antic lloc de Benimaclet, avui barriada de València-Ciutat, pensà nomenar-lo per a ocupar una de les primeres vacants, cridat per a omplir la del malaguanyat Lluís Cebrian Mezquita, mestre de valencianistes, escriptor, investigador, filòleg, poeta, polígraf, en un mot, a qui tant deu la Renaixença Valenciana i el Valencianisme.

Avui, doncs, ingressa al Centre un home que calia. No es tracta de cap glòria en runes que vinga a seure al sitial acadèmic per a dormirar descansant d'una pretèrita labor ja closa, ni de ningú que en ostentar l'honor considere acabada la tasca: En Carles Salvador, de treball auster i silent, esclau de laboriosa vida, d'activitats polifacètiques, literàries i filològiques, especialment; sempre al peu de l'enclusa amb la ploma en la mà per martell, infadigable apòstol de la cultura valenciana. ve a treballar, com sempre; constant, inlassable, fervent, amb l'entusiasme d'un esperit eternament jove, i us augurem, oh companys de treball!, que el novell Director donarà al Centre dies de glòria per a bé de la Cultura Valenciana i del Valencianisme: de manera callada, humil i insistent; deixant un tros de la seua ànima en cada obra; com ha fet sempre, com farà sempre, com es retrata ell mateix en els versos de la poesia premiada amb la Flor Natural, esmentada abans, les darreres estrofes de la qual són un altre madrigal:

*Tinc un ram tot ell de punxa
i al bell mig tinc presa l'ànima.
En un gerro els tanys s'apreten;
mai no pose gota d'aigua.
Quan el vent ponent alena
es ressequen més les rames;*

*es retorç amb doloria
i els meus ulls fan raigs de llàgrimes.
Tinc un ram; és com ma vida,
esta vida austera, esclava.*

El seu pur patriotisme i la seua humilitat el porten a considerar com el millor guardó l'ésser un propagandista fidel del Valencianisme.

En Carles Salvador honora la Renaixença Cultural Valenciana; és just, per tant, que aquesta l'honore així mateix.

3 Pessetes

4 cat Sal